

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

LÊ THỊ HƯƠNG GIANG

TỪ NGỮ VỀ NGHỀ CHÈ TRONG TIẾNG VIỆT

**LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÔN NGỮ VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2019

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

LÊ THỊ HƯƠNG GIANG

TỪ NGỮ VỀ NGHỀ CHÈ TRONG TIẾNG VIỆT

Ngành: Ngôn ngữ Việt Nam

Mã ngành: 9 22 01 02

**LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÔN NGỮ VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn: PGS. TS. HÀ QUANG NĂNG

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả được nêu trong luận án là trung thực và chưa được công bố trong bất kì công trình khoa học nào.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả

Lê Thị Hương Giang

LỜI CẢM ƠN

Lời đầu tiên, cho tôi gửi lời cảm ơn đến các thầy cô giáo và Ban Chủ nhiệm Khoa Ngữ văn, Phòng Đào tạo, Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên cùng các thầy cô giáo ở Viện Ngôn ngữ học, Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội đã tận tình giảng dạy, luôn động viên, nhiệt tình giúp đỡ và tạo điều kiện tốt nhất cho tôi suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS. TS. Hà Quang Năng người thầy mẫu mực đã cho tôi tri thức, kinh nghiệm, niềm say mê nghiên cứu để hoàn thành luận án này.

Cuối cùng, tôi xin cảm ơn bạn bè và người thân trong gia đình đã tiếp sức cho tôi, giúp tôi có được kết quả như hôm nay.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả

Lê Thị Hương Giang

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
BẢNG KÍ HIỆU CHỮ VIẾT TẮT	iv
DANH MỤC CÁC BẢNG.....	v
DANH MỤC BIỂU ĐỒ VÀ PHỤ LỤC CÁC BIỂU ĐỒ.....	vi
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	2
3. Đối tượng, phạm vi và ngữ liệu nghiên cứu	3
4. Phương pháp nghiên cứu.....	5
5. Những đóng góp của luận án	6
6. Bố cục của luận án	6
Chương 1: TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU, CƠ SỞ	
LÍ LUẬN VÀ CƠ SỞ THỰC TIỄN	7
1.1. Tổng quan về tình hình nghiên cứu	7
1.1.1. Tình hình nghiên cứu về từ nghề nghiệp	7
1.1.2. Tình hình nghiên cứu về nghề chèo và từ ngữ nghề chèo	9
1.2. Cơ sở lí luận và thực tiễn của đề tài.....	11
1.2.1. Một số vấn đề về từ và phương thức cấu tạo từ tiếng Việt.....	11
1.2.2. Quan niệm về cụm từ	18
1.2.3. Một số vấn đề về từ nghề nghiệp	21
1.2.4. Vấn đề định danh	32
1.2.5. Vấn đề mối quan hệ giữa ngôn ngữ và văn hóa.....	39
1.2.6. Khái quát về cây chèo và lịch sử nghề trồng chèo ở Việt Nam.....	43
Tiểu kết.....	46

Chương 2: TỪ NGỮ NGHỀ CHÈ TRONG TIẾNG VIỆT XÉT VỀ PHƯƠNG DIỆN CẤU TẠO VÀ NGUỒN GỐC.....	48
2.1. Dẫn nhập	48
2.2. Đặc điểm cấu tạo của các từ ngữ nghề chè trong tiếng Việt.....	48
2.2.1. Thống kê tư liệu	48
2.2.2. Đặc điểm của các từ ngữ nghề chè trong tiếng Việt có cấu tạo là từ....	49
2.2.3. Đặc điểm của từ ngữ nghề chè trong tiếng Việt có cấu tạo là cụm từ.....	52
2.2.4. Nhận xét chung về đặc điểm cấu tạo từ ngữ nghề chè trong tiếng Việt.....	70
2.3. Đặc điểm từ ngữ nghề chè trong tiếng Việt xét về mặt xuất xứ và nguồn gốc	73
2.3.1. Từ ngữ nghề chè xét về mặt xuất xứ.....	74
2.3.2. Từ ngữ nghề chè xét về mặt nguồn gốc	77
Tiểu kết.....	79
Chương 3: TỪ NGỮ NGHỀ CHÈ TRONG TIẾNG VIỆT XÉT VỀ PHƯƠNG DIỆN ĐỊNH DANH.....	82
3.1. Dẫn nhập	82
3.2. Miêu tả đặc điểm định danh từ ngữ nghề chè trong tiếng Việt.....	82
3.2.1. Miêu tả đặc điểm định danh của đơn vị định danh đơn giản (định danh cơ sở).....	82
3.2.2. Miêu tả đặc điểm định danh của đơn vị định danh phức hợp.....	84
Tiểu kết.....	119
Chương 4: TỪ NGỮ NGHỀ CHÈ TRONG VIỆC PHẢN ÁNH VĂN HÓA CỦA NGƯỜI VIỆT	121
4.1. Dẫn nhập	121
4.2. Từ ngữ nghề chè trong việc thể hiện văn hóa làng nghề	121
4.2.1. Từ ngữ làng nghề và diện mạo văn hóa làng nghề	121

4.2.2. Từ ngữ nghề chè phản ánh các kĩ xảo nghề chè của Việt Nam	126
4.3. Từ ngữ nghề chè góp phần thể hiện văn hóa cộng đồng của người Việt ..	128
4.3.1. Từ ngữ nghề chè góp phần thể hiện văn hóa gắn kết cộng đồng	129
4.3.2. Từ ngữ nghề chè góp phần thể hiện phong tục tập quán Việt	131
4.4. Từ ngữ nghề chè góp phần thể hiện phong cách sống của người Việt ..	135
4.4.1. Thể hiện sự tinh tế, cầu kì trong chế biến và thưởng thức trà	136
4.4.2. Thể hiện phong cách giao tiếp tế nhị	143
4.5. Từ ngữ nghề chè góp phần thể hiện sự hội nhập, giao lưu văn hóa quốc tế	146
Tiểu kết.....	148
KẾT LUẬN	150
CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ ĐƯỢC CÔNG BỐ CÓ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN.....	154
TÀI LIỆU THAM KHẢO	155
PHỤ LỤC	166

BẢNG KÍ HIỆU CHỮ VIẾT TẮT

C	Thành tố chính
P	Thành tố phụ
A	Thành tố chung
B	Thành tố riêng (<i>chỉ tính chất, màu sắc, hình dáng, kích thước...</i>)
T	Thành tố
X	Đặc điểm
X ₁	Hình dáng
X ₂	Kích thước
X ₃	Màu sắc
X ₄	Chức năng
X ₅	Công dụng
X ₆	Tên người/ vùng đất

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 2.1: Từ ngữ nghề chèo trong tiếng Việt xét theo hình thức cấu tạo	48
Bảng 2.2: Từ ngữ nghề chèo có cấu tạo là từ đơn	50
Bảng 2.3: Cụm định danh nghề chèo trong tiếng Việt xét theo số lượng thành tố cấu tạo	53
Bảng 2.4: Từ ngữ nghề chèo trong ngôn ngữ toàn dân.....	75
Bảng 2.5: Từ ngữ nghề chèo trong ngôn ngữ địa phương	77
Bảng 3.1: Biểu thức định danh dùng thành tố chung (cơ sở)	83
Bảng 3.2: Phương thức định danh phức (bậc hai) của từ ngữ nghề chèo	86
Bảng 3.3. Phương thức định danh giống/ loại/ sản phẩm chèo kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm	87

DANH MỤC BIỂU ĐỒ VÀ PHỤ LỤC CÁC BIỂU ĐỒ

Biểu đồ 2.1: Từ ngữ nghề chèo xét về mặt nguồn gốc	79
Biểu đồ 3.1. Các phương thức định danh bậc hai của từ ngữ nghề chèo trong tiếng Việt.....	119

Phụ lục biểu đồ:

Biểu đồ 2.1:	Từ ngữ nghề chèo trong tiếng Việt xét theo phương diện cấu tạo
Biểu đồ 2.2:	Cụm định danh từ ngữ nghề chèo trong tiếng Việt xét theo số lượng thành tố cấu tạo
Biểu đồ 2.3:	Từ ngữ nghề chèo trong ngôn ngữ toàn dân
Biểu đồ 2.4:	Từ ngữ nghề chèo trong ngôn ngữ địa phương
Biểu đồ 3.1.1:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ giống/ loại chèo kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.2:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ tên các bộ phận trên cây chèo kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.3:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ thổ nhưỡng, hoạt động trồng, chăm sóc và thu hái kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.4:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ cách bảo quản/ chế biến kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.5:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ côn trùng để định danh kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.6:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ bệnh của cây chèo kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.7:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ công cụ sản xuất/ chế biến kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.1.8:	Phương thức định danh dùng thành tố chỉ dụng cụ và cách thức thưởng trà kết hợp với các dấu hiệu chỉ đặc điểm/ hoạt động
Biểu đồ 3.2:	Các mô hình định danh bậc hai của từ ngữ nghề chèo trong tiếng Việt